

"Kroniick,"

1-3

Van de redactiecommissie.

De laatste uitgave van "De Kronijck" in het jaar 1978, geeft de redactie wat meer voldoening dan de eerste twee edities.

Ten eerste is deze uitgave voorzien van enkele illustraties, waarvoor we mej. Szekeres erkentelijk zijn.

Ten tweede is er toch gehoor gegeven aan onze eerste oproep, een bijdrage aan ons vereenigingsorgaan te leveren, met name vindt U in deze uitgave de bijdragen getiteld "Het spook in het Juffersgat¹¹" en "Kanttekeningen bij een verhuizing naar het platteland"

Het doet ons genoegen te ervaren dat naast de min of meer vaste "leveranciers" van copie, ook andere leden ons verenigingsblad wat meer "inhoud" willen geven.

Wij hopen dat de nieuwe medewerkers dit zullen voortzetten, hoewel zij tot niets verplicht zijn.

Hopelijk zal dit ook voor anderen een aansporing zijn.

Iedereen hartelijk dank, niet in het minst onze vaste medewerkers.

Redactie adres: J. Lubberts,
Kon. Wilhelminastraat 10
Terwolde.
Tel.: 05717 - 760

DE TEKENINGEN IN 'DE KRONIJCK'¹¹ ZIJN GEMAAKT DOOR EVA MARIA SZEKERES,
APPENSEWEG 2, VOORST.

Van de penningmeester

Tijdens de bijeenkomst of zoals U wilt tijdens de lezing van de heer Bolwerk over oude tegels in het stationskoffiehuis te Twello, ben ik een paar maal benaderd met vragen over de contributie:

De kosten van het lidmaatschap zijn f. 15,-- per jaar. Jeugdleden en A.O.W.ers betalen f. 7,50 per jaar.

Donateurs: ieder bedrag is welkom.

De contributie kan overgemaakt worden op nr. 36 28 09 267 van de RABObank te Twello, t.n.v. Oudheidkundige Kring Voorst, Wie per giro wil betalen kan het bedrag overschrijven op giro nr. 87 97 96, RABObank Twello, ook weer t.n.v.

OUDE SMEEDIJZERINDUSTRIE OP DE BONGERD TE VOORST.

Zoals een vorige keer vermeld, werden er tijdens de opgraving op het terrein van de Bongerd, verschillende stukken ijzerslak in de bodem aangetroffen. Ook werden ter plaatse veel brokjes moeraserts (oer) en houtskool gevonden. Deze combinatie van vondsten wettigt het vermoeden dat we hier te doen hebben met een plaats, waar ook in de Middeleeuwen uit erts, smeedijzer gewonnen werd. Dit is op zich zelf niets bijzonders want onderzoeken van Dr. J.D. Moerman uit Apeldoorn, hebben aangetoond dat juist de Veluwe en speciaal de Oost Veluwe om die Middeleeuwse ijzerindustrie bekend was, Ook in de Liemers zijn veel overblijfselen van deze ijzerfabricage gevonden. Maar voor zover bekend is de Bongerd te Voorst de eerste vindplaats in onze gemeente.

De vervaardiging van smeedijzer was omstreeks de 10e en 9e eeuw voor Chr. reeds bekend in het Nabije Oosten en Griekenland. In de 7e eeuw voor Chr. maakte men in Stiermarken (Hallstatt cultuur) reeds smeedijzer en de volksbeweging in de La Tène periode heeft voor verdere verbreiding van deze techniek over Europa gezorgd. De Romeinen kwamen al tegenover Gallische en Germaanse stammen te staan die ijzeren wapens droegen. Wanneer men in onze streek met het vervaardigen van smeedijzer is begonnen is niet met zekerheid te zeggen, maar men neemt aan tussen 500 en 700 voor Chr. om dan na een bloeiende periode vrij plotseling omstreeks 1200 te eindigen.

Als erts voor de Veluwse ovens werd klappersteen gebruikt. Klapper- of ijzerstenen bestaan uit limoniet (waterhoudende ijzeroxyde $Fe_2 O_3$) wat zich heeft afgezet op leemkernen.

Deze klappersteen kwam op vele plaatsen op de Veluwe in reeksen komvormige concentraties voor. Deze concentraties, in de volksmond "steenkuylen" of ijzerkuilen of sollen genaamd, strekken zich soms uit over een afstand van 700 a 800 meter. Nabij deze ijzerkuilen bouwden de Middeleeuwse ijzermakers hun kleine veldovens, welke gestookt werden met houtskool.

In deze ovens kan men door middel van blaasbalgen een temperatuur bereiken van 1100 a 1200°C., waardoor de slak vloeibaar werd. Deze slak tapte men door een gat onder in de oven af. In de oven bleef dan een poreuze ruwe klomp ijzer achter, de wolf genaamd. De ijzerdeeltjes werden dus niet gesmolten (smeltpunt 1530°C.) maar klonterden aan elkaar tot een deegachtige massa. De wolf werd dan uit de oven genomen en op een grote granietkei uitgehamerd, waardoor de laatste slakresten werden uitgedreven. Zo'n wolf leverde 8 a 10 kg zuiver smeedijzer op, wat in baren aan de smeden werd verhandeld, als er niet ter plaatse gereedschappen e.d. van werden gesmeed. Lange reeksen van ijzerkuilen en resten van slakkenhopen in de Veluwse bossen zijn nu nog stillegetuigen van deze eens zo bloeiende industrie.

U kon, of kunt ze nog vinden in het Orderbos, links en rechts van het Asselsepad, ten zuiden van de begraafplaats "heidehof" te Ugchelen, ten Noorden van de Noordweg, welke loopt van Engeland(Beekbergen) naar Hoenderlo ter hoogte' van het zgn. Ravijn, in Loenen links en rechts, even westelijk van de oorlogsbegraafplaats, achter Troelstraord tussen Beekbergen en Loenen, ten noorden van de Carolinahoeve in de Onzalige bossen, bij de Zijpenberg en de Posbank, een rij dwars over de Krimweg naar Hoenderlo 1 km van af de Arnhemsestraatweg.

In de Imbos kruist een dubbele rij ijzerkuilen schuin het fietspad Eerbeek-Terlet 1300m voorbij de boswachterswoning. Aan de westzijde in het beukenbos in de Essop(Hagenau) liggen ijzerkuilen en overblijfselen van vroegere slakkenhopen. Bij de bouw van garage Oorspronk te Loenen, stuitte men op dikke lagen ijzerslak,

Dit verklaarde meteen waarom het bijbehorende woonhuis sinds mensenheugenis "De Ijzerberg"¹¹ heette. Deze naam prijkt nu ook op de garage.

Op al deze plaatsen is als erts klappers teen verwerkt.

De vindplaats te Voorst maakt hierop een uitzondering. Hier is moeraserts of oer als grondstof gebruikt»

Moeraserts heeft zich in vrij grote hoeveelheden afgezet in de drassige streek tussen de oeverwal van de IJssel en het hooggelegen Veluwemassief. Deze oer is een tamelijk hoogwaardige erts, waarvan het ijzergehalte varieert tussen de 45 en 70%.

De heer Moerman heeft in zijn beschrijvingen veel analyses laten trekken van slakken afkomstig van ovens die klappersteen als grondstof gebruikten.

Van ijzerfabricage uit oer is minder bekend, maar deze zal waarschijnlijk niet veel verschillen van de methode zoals die op de Veluwe werd toegepast.

H.J. Ten Hove.

*fijne feestdagen
en een vruchtbaar
1979 wenst u
de redaktie*

HET SPOOK IN 't JUFFERSGAT.

=====

Het dorp Voorst heeft evenals vele dorpen op de Veluwe zijn spoken gehad. Al deze spookverhalen of legenden zijn de eeuwen door verteld van geslacht tot geslacht,

Het verhaal is op sommige plaatsen uitgebreid en op andere onderdelen besnoeid. Zo ook dit verhaal.

Het speelt zich af op Keizershof bij de Voorster kerk en in 't Juffersgat. Keizershof of koningshof is nu in het dorp nog goed bekend, maar 't Juffersgat denk ik niet. Een gat in deze betekenis is een klein meertje, kolk of poel. 't Kolkje is er nog. Wanneer ik sta bij de ingang van de Nieuwenhof aan de Rijksstraatweg van Gietelo, richting Zutphen, kijkend naar de flat, dan is 't Juffersgat rechts, tegen de Bandijk aan. Voor ongeveer 40 jaar geleden is de Rijksweg daar ter plaatse verlegd en dwars door het meertje gelegd. Dit heeft het gevolg gehad, dat er nu nog een klein kolkje is overgebleven. De rest is droog en nog te zien aan de andere kant van de straatweg. De oude Krommeweg van vroeger is er nog tussen de brede banken die daar zijn geplaatst om te genieten van het mooie stukje natuur,

Wat is nu nog een Juffer? Een mythisch legendarisch wezen. Meestal huisde zij in een holle boom. Overdag zag men haar nooit, maar 's nachts kwam het doorschijnende menselijke wezen, in het wit gekleed, met vurige ogen en wapperende kleding de omgeving van de boom verkennen. Meestal zag men eerst een klein, scherp lichtje, dan hoorde men gerommel en geklop en schoot eem grote zwarte kat rakelings langs je heen. Zo'n juffer deed rare, maar ook goede dingen, bekend uit de vele overlevingen uit vroegere dagen,

Waar ze was geweest zei men: " 't heeft vannacht gespookt". Een man met bijzondere gaven, een "duivelbanner" kon het spook verdrijven en dan was alles weer gewoon.

Zo ook in deze-overlevering.

Op Keizershof woonde het echtpaar Japik en Aagje met vier huwbare dochters. Vader was een rijke wijnkoper uit Zutphen en had Keizershof als tweede woning ingericht. Het gezin genoot van de fijne natuur en de ruime woning. Spoedig was men bevriend met de Voorstenaren.

Japik bracht nogal wat tijd door in de herbergen "De Beer" en "Akkeoord". Wanneer hij dan 's avonds laat thuis kwam, was de hele familie nog wakker. Ze durfden niet naar bed. Er was zo'n vreemd geknars en gepiep in de kamer. Het was net of er één om het huis liep en zo ineens in de grote woonkamer rondscharrelde. Vader dacht en zei: " Oh, jongens uut 't dorp" en daar bleef

het bij. Allen gingen met loden schoenen de slaapkamers in. Na een uurtje, daar had je het spektakel weer en in enkele minuten zat men bevend van schrik in de keuken.

Dochter Margje viel bijna flauw en moest met vlugzout weer bijgebracht worden,

"Ik heb het spook nu duidelijk gezien. Het ging zwevend door de kamer. Ik ga niet weer naar bed. Ik ga naar Zutphen terug".

Vader liep stampend door de kamer en keek door een kiertje van de tussendeur op de grote deel. Alles doodstil. Je hoorde alleen de zware adem van moeder en de dochters. Vader keek grimmig en had een flinke rode kleur.

Ineens kwam hij met een voorstel.

"We blijven op tot het licht wordt, dan gaan jullie slapen en ik ga naar de duivelbanner in Wichmond. Die moet komen. Zo kan het niet langer doorgaan". Alles bleef stil. Maar toen poes zachtjes binnen sloop schrok men erg, maar even later herstelde ieder zich en werd weer over van alles en nog wat gepraat.

's Morgens trok Japik zijn beste lakense pak aan, befje netjes voor en de vetschoenen stijf geregen. Daar ging hij.

Het zutphense pad af, langs de boerderijen 't Hoen - Leusveld - Langenkamp Kiek op pad, naar de Zutphense schipbrug. Toen hij in Wichmond kwam, keek Govert de banner erg zuinig.

"'t Kan wel, maar 't kost nog al veul geld". Japik betaalde grof geld vooruit en toen ging Govert direkt mee. Onderweg spraken ze af wat er gebeuren moest. Japik moest zorgen dat hij tegen zonsondergang met een wagen met 2 paarden - liefst zwarte- bespannen bij de IJssel bij 't Panhuus aanwezig was. Govert moest mooi betoverd scherpzand hebben en dat was daar genoeg aanwezig.

Govert ging in Zutphen wat eten en beloofde op tijd aanwezig te zijn.

Japik ging haastig naar huis, en vertelde het grote nieuws aan de huisgenoten.

Spoedig had hij een wagen met 2 fijne zwarte paarden en dan trok hij naar de IJssel.

Govert stond al bij een hoop zand. Hij prevelde wat onverstaanbare woorden, zette de pet op, en dan weer af, en maakte met zijn armen afwerende gebaren.

"Nou snel laden, niks morsen",

Een kwartier was de wagenbak vol en ging het naar Keizershof.

Margje, die het spook in de voorkamer gezien had, moest met blote voeten over het zand lopen en alles goed aantrappen. Toen wachtten ze tot bijna 12 uur.

Govert gooide het zand in de voorkamer en de gang en de hele familie moest alles, en vooral goed in de hoeken, stevig aantrappen. Het spook zat nu in de zandlaag.

Ze dronken stil zwijgend een kopje koffie. Snel werd daarna alle zand weer op de wagen geladen en ging het naar de kolk, die nu nog Juffersgat heet.

Daar aangekomen kieperde men al het zand (met het spook) in de diepe kolk.

De duivelbanner haalde een vingerhoed uit zijn vestzak en sprak:
 "Spook, spook, nu kom je nooit weer op de Keizershof".
 Hij gooide de vingerhoed midden in de plas en zei: Als je met deze vingerhoed
 de poel hebt leeggeschept, ben je weer vrij". Dit is het werk van Govert van
 Wichmond en ik wens je veel sterkte",

Tot nog toe zit het spook nog In 't Juffersgat en op de Keizershof is alles
 rustig.

Toch kijk ik nog wel eens naar de beruchte plaats.
 In het voorjaar nestelt op een droog plekje midden in het gat een waterhoentje.
 Wie weet wat er nog eens gebeurt.

Naverteld: Jac. Lugtmeijer.
 december 1978.

+++++

DE KERK VAN NIJBROEK

Van de meeste Oost-Veluwse kerken is over het juiste stichtingsjaar niets
 bekend. Van Nijbroek weten we echter tot op de dag nauwkeurig, wanneer het
 een zelfstandige parochie werd, n.l. op 2 juli 1339.

Voor die datum bestond in ons dorp alleen maar een kapel, die ressorteerde
 onder de kerk van Terwolde. Zo'n kapel diende, om mensen die ver van de
 hoofdkerk afwoonden, in de gelegenheid te stellen, toch hun dagelijkse
 godsdienstige plichten te vervullen. De kapel werd bediend door een kapelaan,
 die tevens in de hoofdkerk de pastoor bijstond.

(We spreken hier over de tijd, toen alle kerken nog Rooms-Katholiek waren, dus
 vóór plm. 1550).

Wanneer de de Nijbroeker kapel gesticht werd, is niet bekend. De meeste
 historici houden het op 1328, toen het gebied, van Nijbroek door graaf Reinoud
 II van Gelderland tot een zelfstandig richterampt werd verheven. Wij menen
 echter dat de kapel al eerder gesticht kan zijn, want sommige hoger gelegen
 delen van Nijbroek zijn voor 1328 ook al bewoond geweest.

We denken bijv. aan de Steunenbergen en Wervens Hofstede, op het Hogewold,
 die in de stichtingsacte van 1328 al als bestaande erven genoemd worden.
 Verder aan boerderijen als de Ziele, de Smagtenberg, het Hogehuis en de
 Poterijen

waarbij nu nog duidelijk te zien is, dat ze op kunstmatige hoogten gebouwd zijn.
 Deze hoogten kunnen vergeleken worden met de Friese terpen en ze zijn al aan-
 gelegd voor er van een geregelde bedijking van de IJssel en van een doelmatige
 waterafvoer sprake was, dus al voor 1300.

Maar hoe het zij, de kapel is in elk geval van oude datum geweest en bij haar

verheffing tot parochiekerk in 1339 (zie boven) werd ze verbouwd en uitgebreid, tot ze de tegenwoordige grootte en vorm gekregen had.

Deze verbouwing zal waarschijnlijk niet in één keer haar beslag hebben gekregen.

In de Middeleeuwen bouwde men meestal aan de kerken als er voldoende geld was en met dat geld zal het in Nijbroek ook wel niet altijd zo best hebben gestaan.

We mogen aannemen, dat de Nijbroeker kerk in de loop van de 15e eeuw, dus tussen 1400 en 1500, ongeveer haar tegenwoordige gedaante heeft gekregen.

In het werk "Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en kunst", wordt de kerk als volgt beschreven: "De Ned. Hervormde Kerk (H. Gregorius), een bakstenen gebouw, is ontstaan uit een in 1328 gestichte en in 1339 tot parochiekerk verheven en toen vergrote kapel. Een beukig schip (14e eeuw) met 5/8 gesloten koor (15e eeuw) en toren (14e eeuw), waarin een kruisgewelf op brede ongeprofileerde ribben. Gestucadoorde zoldering over het schip. Kruisribgewelf over het koor.

De kerk bezit:

Eiken preekstoel (1e helft 17e eeuw)

Twee zilveren bekers (1716 en 1717)

Twee klokken, één in 1610 gegoten door Willem Wegewart en één in 1658 door Petr en Henrick van Trier"

Bij deze beschrijving plaatsen we de volgende opmerkingen:

1. De kapel k a n al voor 1328 gesticht zijn (zie boven).

2. De zilveren bekers van 1716 en 1717 werden geschonken door de kerkmeesters Herm Willems, Jan Herms en Berend Gerrits en de predikant Johannes de Lassacquère.

3. De klokken werden tijdens de Tweede Wereldoorlog door de Duitse bezetters geroofd en keerden helaas niet terug.

Na de oorlog zijn nieuwe klokken gegoten met dezelfde inschriften en bovendien een inschrift ter herinnering aan de roof, Op de klok van 1610 stond (en staat): "Neempt waer W Tidt Wie dat Ghy syt, Doer Clockx geslach Gedenckt up Stervensdach. Wilm Wegewart me fecit Anne 1610". Dat wil zeggen: Willem Wegewart

maakte mij in het jaar 1610.

Op de andere klok leest men: "Guert Gerrits ende Franciscus Margirus Kerckmeisters int Nybroeck ende Peter de Bruyn Vice Regter ende D Johannes Cotius Predikant als Over Kerckmr, hebben deze Klock doen macken. Petr en Henrick van Trier, gebroeders Anno 1658.

De klok van 1610 had een doorsnede van 131 cm en een gewicht van 1508 kg.

Die van 1658 mat 1 meter in doorsnede en woog 750 kg.

Wat het stoffelijk beheer der kerk betrof, dit was tot in het begin der 19e eeuw in handen van kerkmeesters, die door en uit de gemeente werden gekozen.

In Nijbroek kende men ook nog overkerkmeesters, een functie die we verder

nergens tegenkomen. Als zodanig fungeerden steeds de richter of de vice-richter en de predikant.

Wat verder het kerkgebouw aangaat, in 1861 werden lichtkronen en een orgel aangebracht en in 1871 werd een consistoriekamer gebouwd.

Of de Nijbroeker kerk eerder ook al een orgel had is niet zeker, maar in een inventaris van kerkelijke goederen uit ongeveer 1600 komt een stuk land voor, dat "het orgel" heette en dat een uitgang in graan aan de kerk verschuldigd was.

De uitgang moet dan gediend hebben tot onderhoud van het kerkorgel. Maar omdat er geen verdere gegevens zijn over een vroeger orgel, blijft het slechts een gissing.

Om nog even op de stichting van de parochie Nijbroek terug te komen;

De kapel was gewijd aan de H. Remigius, maar de kerk had later als patroon de H. Gregorius, die omstreeks 765 bisschop van Utrecht was.

Zijn naamdag viel op 25 augustus. Op de naamdag van de kerkheilige werd jaarlijks een kerkelijk feest gevierd, de z.g. kerk-mis.

Dit kerk-mis is naderhand verbasterd tot KERMIS en het feest zelf kreeg later een zuiver wereldse strekking.

De Nijbroeker kermis is allang afgeschaft, maar de ouden van dagen herinneren zich misschien nog dat deze gehouden werd op de laatste woensdag in augustus, zo rond de 25e.

Weinigen zullen vermoed hebben, dat dit volksfeest te maken heeft gehad met de kerkstichting.

Toen Nijbroek dan in 1339 een eigen kerk kreeg werd die een dochterkerk van Terwolde en moest ze aan de Terwoldse kerk de eer van Moederkerk geven.

Dat hield ondermeer in dat Nijbroek elk jaar een bedrag moest opbrengen aan de Kerk van Terwolde.

Dit bedrag, 6 goudguldens of f. 8,40 per jaar, werd nog uitgekeerd tot in de 18e eeuw, dus vier eeuwen lang,

In 1730 werd het voor het laatst betaald, daarna horen we er niet meer van. Zo gezien is Nijbroek dus in 1730 pas een geheel zelfstandige kerkelijke gemeente geworden !

De kerk is vrijwel het enige monument van historische waarde, dat Nijbroek bezit.

Laten alle gemeenteleden zich daar goed van bewust zijn en er met woord en daad aan meewerken, dat dit kostbare erfstuk van het verleden behouden en bewaard blijft tot in lengte van dagen,

De Nijbroeker gemeenschap heeft een traditie van meer dan 600 jaar op te houden.

J. Vredenberg (geboren en gedoopt te Nijbroek Anno 1903)

BRIEV'N VA GRADUS STRUUK'NKAMP

Wie heb van ut jaor een merakels grote rott'nplaog op de Struuk'nkamp en de Moez'n barg. Bie mien op de boerderieje riezelt ut van de rott'n en bie Hannes -is ut niks minder. A'j oaver de dèle 'loop, dan schiet'n ze oe bie Troep'n veurde voet'n weg en op de heujsolder is ut helemaol bar. Daor hebt ze heur nest'n êbouwd en daor kunt ze on-êsteurd veurtjong'n Onze kater hef zich al dik-evrèt'n an ut gespuus, die lus ze noe niet mer en de hond is dur ook zat van.

Wie hebt ook zo hier en daor un stappe êzet, mar die rott'n bint zo slim, dat ze dur umhenne loop en zie dan maar us daj van die rott'n ofkomp.

En noe hebt Hannes en ik ut us niet ut geweertj'n perbeert. Maar daor moj merakels veur in de busse blaaz'n, want iedere patrone kost oe vieftig cent'n. Maar as de rott'n oe de eiers weghaolt en de kuikens votslpet en ze dur ook niet teeg'n opziet um oe de beste leggers de strotte of te biet'n, dan doej wel us wat, zeg ut noe zelfs.

Zo waar'n wie gisterovond bie Hannes op de dèle op de rott'njach. Zo noe en dan klonk dur un schot of viel dur un klap met un knuppel en dan was dur weer zo'n ondier êsneuveld. Ut ging merakels goed, un dozien hadd'n wie al um zeep êholpen, toen dur un paar kanjers va rott'n over de dèle stôve'n en deur un kiere in de muure un kamer naost de dèle binn'n-drong'n.

Nog gen dree tell'n later, daor hajt ut spul an't dans'n an. In die kamer slôp un deerne uut ê stad, die op ut platteland betterschap zôcht veur heur deur ut stadslawaai êschokte zenuws. Die deerne begint te schreeuw''n en te gill'n van: "De rott'n komp bie mien in bedde; au, au, ze biet mien in de been'n; och, dur zit dur mien ene onder de pyama op de rugge, help mien dan toch!" En daor bint wie met knuppels en êweer'n bie de deerne op ê kamer êkomm'n.

Jao heur, dur waar'n verscheijene rott'n bie heur in bedde.

Wie trokt de deerne der uut en dur waar'n rott'n-beet'n op heur been'n, en wie hebt ze op en neer êschut dat de rott'n uut heur pyama naor beneden kwamm'n roll'n. Die rott'n hebt wie dood-êknuppeld en wie hebt ook nog un paar schoot'n hagel deur ut bedde êjaagd. En toen is de vrouwe van Hannes êtkomm'n en die hef zalve an de been'n en op de rugge van ê deerne êdaon.

Ut was zalve teeg'n speenontsteking van de koei'en, maar zalve is zalve hebt Hannes en ik teeg'n mekaar êzegd, en veur de rugge van ê deerne sol ut ook wel goed wez'n.

De volgende margen was ê deerne heel bes te passe en Hannes is bienao va ê rott'n of en zo ziej, dai op de Moez'n barg en de Struuk'nkamp meraokels vremde ding'n kunt metmaak'n.

OUDE TEGELS

Naar aanleiding van de contactavond van de oudheidkundige kring Voorst, gehouden op donderdag 23-11-1978 in het stationskoffiehuis te Twello, waar de heer Bolwerk een lezing hield over oude tegels, volgt hier een uittreksel van deze boeiende en interessante lezing.

Herkomst.

Al duizenden jaren maakt de mens aardewerk uit klei door verhitting van 800 - 1000 C. Dit aardewerk is echter poreus en een belangrijke ontdekking was dan ook het glazuur. Aardewerk met glazuur bedekt, wordt voor de tweede maal Verhit, waardoor het glazuur smelt en verhardt tot een glasachtig en doorschijnend laagje. In het Midden-Oosten werd ca. 1000- 600 j. v.C. tinglazuur toegepast, dat na het bakproces ondoorzichtig en witglanzend is.

De beschildering komt op deze ondergrond prachtig uit en deze versieringstechniek gaf een omwenteling in de keramische kunst. Met de verovering van Egypte, Noord-Afrika en Spanje door de Arabieren, verbreidde zich deze Islamitische kunst en architectuur naar West-Europa. Het Alhambra (14e eeuw) en het paleis der Moorse koningen in Granada (Zuid Spanje) zijn hiervan schitterende voorbeelden. Spanje ontwikkelde een aardewerk en tegelindustrie, hoogtepunt 15e eeuw, met veel export naar Noord-Italië, waardoor hier ook een belangrijke aardewerkindustrie ontstond. In de decoraties bleef de Moorse invloed nog lang bestaan,

In het begin van de 16e eeuw trokken Italiaanse pottenbakkers naar Antwerpen waar zij vooral veel kleurige tegels met ornamentale patronen vervaardigden (blauw, paars, oranje, bruin en heldergeel).

Op één tegel werd een deel van het patroon afgebeeld. Werden nu vier of zestien tegels aaneen gelegd, dan ontstond het gehele patroon. De pottenbakkers die zich in Antwerpen gevestigd hadden, gingen zich elders vestigen, toen de Spanjaarden in 1585 Antwerpen namen, zoals in Engeland, Duitsland en de Noordelijke Nederlanden. (Middelburg, Rotterdam, Haarlem)

Nederlandse tegels.

Logisch is dat de eerste tegels in ons land nog veel gelijkenis vertonen met de Zuidelijke tegels, doch ca. 1600 krijgen zij reeds een meer Nederlands karakter.

Het ornamentale patroon verdwijnt naar de achtergronden. Iedere tegel krijgt nu een hoofdmotief, bijv. een portret, soldaat of dier in een cirkel of kwadraat.

Naderhand zien we ook allerlei vruchten zoals granaatappels, druiven, oranje-appels en bloemen op de tegels verschijnen.

Kenmerkend is ook, dat de blauw witte hoekversieringen van vier tegels aaneengevoegd, samen een nieuwe patroon vormen.

In het begin van de 17e eeuw ontstaan ook aardewerk en tegelfabrieken in Utrecht, Delft, Gouda, Hoorn, Enkhuizen, Harlingen, Makkum en Bolsward.

Vanaf ± 1620 worden de bekende blauwe tegels gemaakt.

Omstreeks 1602 kwam het z.g. blauwe kraakporcelein uit China naar Nederland. Vermoedelijk is deze naam ontstaan doordat het eerste porcelein via Portugese schepen. (Carracas, kraken), die door Hollanders buitgemaakt werden, op de markt kwam.

Dit porcelein was een begeerd en duur artikel. Men probeerde het Chinese porcelein na te maken en bracht de decors over op het aardewerk.

Van ± 1640 - 1800 is het Chinese porcelein op ongeëvenaarde wijze geïmiteerd. Hierdoor zijn ook de blauwe tegels ontstaan, het z.g. Delftsblauw.

Delftsblauw is een verzamelnaam en behoeft niet speciaal in Delft gemaakt te zijn.

Door de grotere welvaart was er veel vraag naar tegels die o.a. werden toegepast in schouwen, gangen, trapportalen, keukens en als plinttegels. De tegels werden beschilderd met dagelijkse gebeurtenissen en bijbelse taferelen.

Ook werden veel tegeltableaus gemaakt.

Eind 17e eeuw kwam naast de blauw beschilderde ook de paars beschilderde tegel voor, doch in Friesland bleef blauw de hoofdkleur. In de 2e helft 18e eeuw werden ornamenttegels weer belangrijk onder invloed van de z.g. Lodewijk stijlen.

Achteruitgang.

In de 2e helft 19e eeuw ging de tegelproductie achteruit door de slechter wordende economie, concurrentie.

Tevens kwam toen het behangsel papier in de mode. Omstreeks 1900 was er nog een kleine opleving toen Jugendstil-motieven werden gebruikt vooral in portieken en bovenramen. Een drietal fabrieken uit de 17e eeuw bestaan nog nl.: 1: Tichelaars Koninklijke Makkumer aardewerk en tegelfabriek BV anno 1660. 2: NV Kon, Delftsch aardewerkfabrieken de "Porceleyne flesch" anno 1653. 3: BV Faience- en Tegelfabriek "Westraven" anno 1661.

J. Lubberts.

Kanttekeningen bij een verhuizing naar het platte land.

XX

In 1970 kwamen wij in ons boerderijtje wonen en het eerste jaar ging voorbij met allerlei onderhoudswerken. De binnenmuren waren bedekt met ontelbare laagjes kalk, die in grotere en kleinere brokken naar beneden vielen. Barsten liepen in onrustbarende schuine sidderingen door het metselwerk, voegen vielen bij de minste aanraking in zandige brokjes uit de muren op de grond, kortom, we waren danig verontrust, dat we onze tenten in een bouwval hadden opgeslagen!

Haar, zo stelde de heer F. Groot Roessink ons gerust, "Olde huuz'n stötten niet in" en daar hielden we het toen maar op en gingen aan het werk.

We hakten alle oude kalklagen weg, we bikten de voegen uit, we vulden de gaten in het metselwerk op, kochten een voegspijker, trots op dat nieuwe woord waar we nooit; van gehoord hadden, en begonnen moeizaam al die muren opnieuw te voegen. De horizontale voegen lukten aanzienlijk beter dan de verticale. Maar toen de mist van het kalk bikken was opgetrokken en we de tientallen zakken met puin en gruis weggewerkt hadden, kamers en kasten schoongemaakt waren en onze arme rauwe vingertoppen weer genezen waren van het mooi gladstrijken van alle voegen, konden we genieten van de rust en de schoonheid, die uitging van onze muren, waarin nu alle stenen weer secuur vast zaten.

De oudste kamer van het huis, achter de deel gelegen, werd ons aangewezen als de "keuken". Daar sliep men - de beddekast was nog aanwezig -, daar werd ook geleefd, gegeten en gekookt. "Hier begon en eindigde het leven", zei onze zegsman. Je werd geboren in de bedstee en als de dood zijn intrede deed, stond hier de doodskist,

In deze kamer lag een vloer van rode an blauwe plavuizen, erg mooi om te zien. "Die moet je houden", zeiden onze stadse vrienden. Wij waren wat minder zeker, pissebedden, mieren en wurmen kropen er rond, veel van de plavuizen waren beschadigd, afgesleten of gebroken en bovenal zeer schimmelig en vochtig. Met spijt in ons hart besloten we de plavuizen te vervangen door hout. Alleen in de haard ligt nog een vloertje van de mooie plavuizen. Het is wel eens moeilijk om een beslissing te nemen,

Onze buurman vertelde ons, dat we achter het huis een oude put moesten bezitten, maar er stonden bessenstruiken bovenop, zodat we er niet naar konden zoeken.

Een andere buurman bevestigde het verhaal van de put en diste een hele geschiedenis op, doorgegeven van vader op zoon, hoe een voorvader van een vorige bewoner 's nachts uit bed was getrommeld om bij de komst van de troepen van Napoleon voor de ogen van de Fransen uit de put te drinken, opdat zij zich

konden overtuigen dat de Russen het water niet vergiftigd hadden, waarmee de Fransen hun paarden wilden drenken.

Vroeger lag het huis aan een kerkepad, dus het verhaal kon best waar zijn. Onze nieuwsgierigheid werd meer en meer gewekt. Hoe oud zou het huis zijn? Wie had het gebouwd? Waar zat die put en zou er misschien nog iets in zitten????

Enkele jaren later rooiden we de bessenstruiken, die slecht geworden waren, we gingen de grond ompspitten en daar stuitten we op stenen.

in grote spanning groeven we een keurig regelmatig gemetseld stenen koepeldakje op met een doorsnee van ongeveer 90 cm, waar we de sluitsteen uit konden tillen en daar was dan onze put met fris water er in, een meter of drie diep!

Wat nu gedaan?

Goede raadgevers ontbraken niet. De één zei: Breek de koepel af, haal het water uit de put, wie weet: wat je vindt, misschien wel een Napoleontische loonzak of een kozakkenpistool!

De ander zei: Doe het niet, als het hydrostatisch evenwicht wordt verbroken, kan de hele put, instorten en gebeuren er ongelukken.

En weer kwamen er vragen op.

Hoe oud was die put? Hoe werd zo'n put gebouwd? Hoorde de opgemetselde koepel er oorspronkelijk bij of was dat een latere modernisering?

En gesteld dat we die koepel er af zouden breken, hoe kregen we die er dan ooit weer bovenop? Zo'n openliggende put was gevaarlijk!

Wat betreft de bouw vernamen we elkaar tegensprekende berichten.

Volgens één lezing werd in een zeer droge zomer een gat gegraven tot op het grondwater, daar werd een vlechtmatje van wilgentenen neergelegd, en daarop werd de put opgemetseld.

Steeg het grondwater-weer tot een normaal peil, dan was er water in de put.

Volgens een andere lezing werd er begonnen met metselen boven in de grond. Eén man ondergroef het metselwerk, dat zakte dan, vervolgens werd er weer verder gemetseld en zo ontstond de put van boven naar beneden.

Het antwoord op alle vragen moet nog altijd gegeven worden.

Hoe krijgen we de koepel er weer op als we hem er af breken?

Hoe kunnen we gaan "schatgraven" zonder het leven er bij in te schieten?

Zijn huis en put' even oud? Zo ja hoe oud? enz.

Voorlopig is het gat weer dichtgemaakt, we oogsten boontjes en aard-appelen boven de put en wachten op een praktische oplossing voor al onze brandende vragen!

Eén ding is zeker:

WE WILLEN HIER NOOIT MEER WEG !!!!!

R.D.C. de J.